

ЗНАЧАЈНИ ЛЕКАРИ ИЗ СРЕМА

Милош Маленковић

Секција за историју медицине Српског лекарског друштва

Географски положај Срема преко којег прелазе или се укрштају значајни светски путеви је условио да је током историје био у оквирима разних цивилизација, култура и држава, али и ратно подручје са променама састава становништва. Данашње становништво је потомство досељеника у опустели Срем после аустро-турских ратова крајем 17. и током 18. века, последица Велике сеобе Срба и каснијих мањих, мада планских досељавања Немаца, мање Мађара, Словака, Русина, које је вршила власт Аустроугарске. Срем тако улази у токове оновремене европске цивилизације, и у токове медицине и здравствене политике. Тако је уведен аустројски систем здравствене заштите, посебно после ван Свитеновог (van Swieten) закона. Територија Срема је била подељена до 1881. године на Војну границу и Сремску жупанију, па су тако дуго и здравствене службе биле одвојене. Војна граница строгом контролом границе и организацијом карантина имала је и санитарски значај јер је Аустроугарску штитила од заразних болести које су долазиле из Турске.

У Сремским Карловцима је седиште Митрополије Српске православне цркве која ће бити национално и културно средиште српског народа у Аустроугарској што је, нарочито после оснивања гимназије знатно утицало на образовање Срба, па се постепено јавља све већи број школованих људи, а то ће бити пресудно за даљи живот и опстанак народа. У почетку је мали број Срба студирао претежно на протестантским универзитетима у Немачкој, а после патента о верским слободама знатно се повећао број студената који су могли да студирају на ближим универзитетима у Мађарској и Аустрији. Више их је докторирало медицину па су као лекари у срединама где су радили често били и најобразованији а многи су деловали и у областима културе, просвећивања, књижевности, политике... Из Срема је у 19. веку било највише лекара Срба у односу на Бачку и Банат [1]. Многи лекари из Срема су били врло значајни у срединама у којима су радили али и шире, као професори универзитета, научници, писци. О њима има доста објављених података [1,4,5,6,7], па ће овде бити наведени само најзначајнији.

Први лекари у 18. веку помињу се у војним јединицама граничног санитарног кордона, а сви били Немци. Први лекар у Војној граници у Петроварадину 1720. је *Јоанес Леополд Пајер* (Joannes Leopold Payer). У цивилном делу Срема први лекар је *Мартин Мариковски* (Marikovszky) из Словачке, жупанијски физик (1763–1769) у Вуковару. Први лекар за кога је познато да је рођен у Срему (Петроварадин, 1742) је *Игнац Адам Пранд* (Prandt), ђак ван Свитена (van Swieten), професор и више пута декан Медицинског факултета у Трнави (данас Словачка). Касније је премештен у Будим. Био је и ректор Универзитета у Будиму. Из Петроварадина у то време родом су још два лекара од којих је *Емерик Јозеф Винклер* (Emericus Josephus Winckler, 1759–1802) син војног лекара, који је био физик у Земуну до краја живота.

Од Срба први лекар је био *Јован Живковић* (1759–1805), родом из Сремске Каменице, жупанијски физик 1784–1786, потом градски физик у Ср. Карловцима, цењен као лекар, учесник Темишварског сабора, члан патроната гимнзије. После њега је жупанијски физик од 1789–1830 *Андрија Будаји* (Andreas Budaу, 1759–1830) из Мађарске. Посебно је био ангажован у епидемији куге у Иригу 1795. год; а афирмисао се и као ботаничар.

У 19. веку је већ знатан број лекара. Има их преко 120, а далеко најбројнији су Срби, најчешће сремског порекла. Многи су не само као лекари оставили траг и у другим делатностима како у свом родном Срему тако и тамо где су радили. Али има и оних који су у Срем дошли из других крајева. Међу лекарима Сремцима који су деловали у том веку најпознатији су: *Димитрије Фрушић* (Свилош, 1790–1837), у Трсту главни лекар градске болнице и управитељ тамошњих српских школа. Са Димитријем Давидовићем је још као студент издавао у Бечу „Новине Сербске“, познаник Вуков и других културних радника – Срба у Бечу. Затим, *Јоханес Грегоријус Петровић* (Johannes Gregorius Petrovitz, Петроварадин, 1793) који је 1834. године у Бечу објавио, можда први, расправу са економским подацима о епидемијама и санитарском законодавству; *Васа Атанасијевић* (Бешеново, 1797–1877), физик у Осиеку, пријатељ Вука и Гаја, учесник Благовештенског сабора, оснивач разних српских и хрватских културних друштава, председник Збора лијечника Славоније и Сријема; *Павле Јовишић* (Ср. Карловци, 1800–1888), аустријски војни лекар, његово *Упутство за лечење колере* је прва медицинска публикација штампана у Србији; *Георгие Пантелин/Пантелић* (Лединци, 1802–1859), лекар у Ср. Митровици и Земуну, сарадник Летописа Матице српске, члан Друштва српске словесности, политички активан 1848. године; *Константин Пејчић* (Борово, 1802–1882), његова докторска дисертација је први рад из социјалне медицине у нас. Био је значајан учесник у дешавањима 1848. године, издавач календара „Домаћи лекар“, писац; *Борђе Натошевић* (Стари Сланкамен, 1821–1887), значајни реформатор школства у Војводини и Србији, просветни радник, пред-

седник Матице српске; *Бартоломеј Годра*, (Словачка, 1832–1874), радни век је провео у Срему у војној служби, бавио се ботаником, стекао светско име, издао монографију о Срему; *Милан Јовановић Батут* (Ср. Митровица, 1847–1940), један од наших најзначајнијих здравствених радника, организатор здравствене службе у Србији и Црној Гори, председник Санитетског савета Југославије, уредник и издавач стручних часописа, писац књига, професор Велике школе у Београду оснивач и професор Медицинског факултета у Београду; *Антун Лобмајер* (Lobmaier, Рума, 1844–1906), значајан гинеколог у Загребу. Као професор гинекологије на Примаљском училишту створио је солидне темеље за наставу тога предмета и на касније основаном Медицинском факултету, писац уџбеника, професор судске медицине и здравственог законодавства на Правном факултету, члан Сабора, носилац одликовања; *Јован Чокор* (Johann Csokor, Беч, 1849–1911), детињство и школовање у гимназији у Ср. Карловцима, што га је доживотно везало за тај град, патолог, професор на Медицинском факултету и Високој ветеринарској школи у Бечу, радио и у областима бактериологије и паразитологије, стекао светски углед, писац уџбеника, стручних дела, чланака, носилац одликовања међу којима и краља Петра I; *Јосип Ребрић* (Ср. Карловци, 1807–1878) радио у Србији и као књижевни радник; *Милош Радојчић* (Ириг, 1820–1879) био је шеф санитета Војводства српског 1848–1849; *Лаза Станојевић* (Свилош, 1834–1915), као студент у Бечу суоснивач друштва *Зора*, радио је у Новом Саду где је био председник Српске читаонице и Друштва за Српско народно позориште у Новом Саду а после и његов управник; *Стеван Пајић* (Пазова, 1839–1897), политичар и члан Хрватског Сабора; *Никола Вујић* (Пазова, 1865–1916) управник болнице у Ср. Митровици; већ 1898. увео је рендгенску дијагностику и терапију. Друга наша жена – лекар др *Корнелија Ракић* (Рума, 1879–1957) радила је у Новом Саду, а потом у Босни.

У 20. веку се број лекара повећавао, тако да је лекара било и у многим селима [2] и све више их је у градовима а многи су се афирмисали својим срединама и шире у новој држави са новоствореним медицинским факултетима и савременим медицинским установама.

Међу онима који су најзначајнији у првој половини 20. века су: *Стојан Дедић* (Даљ, 1888–1956) први професор рендгенологије у Београду; *Хуго Прајс* (Hugo Preisz, Рума, 1860–1940), у Будимпешти професор микробиологије и директор првог Бактериолошког института у Мађарској; *Атанасије Пуљо* (Земун, 1871–1945), отац максилофацијалне хирургије, први професор Одонтостоматологије на Медицинском факултету у Београду; *Лаза Поповић* (Крчедин, 1877–1947), први професор рендгенологије на Медицинском факултету у Загребу; *Миливој Ранков* (Војка, 1895–1942), директор Централног хигијенског завода; *Радивој Симоновић* (Лединци, 1876–1956), историчар медицине, етнограф, планинар, географ, здравствени просветитељ; *Вук Врховац* (Ср. Карловци, 1903–1956) професор ендокринологије у Загребу.

И у другој половини 20. века има доста значајних лекара – Сремаца, па се може на основу непотпуних података навести да их је на пример међу професорима медицинских факултета у Новом Саду 27, а у Београду 16, на другим факултетима бивше Југославије 8, а неколико у иностранству, од којих неки веома познати у научном свету (*Миодраг Радуловачки, Пашко Ракић, Бранислав Видић...*).

Занимљив је Јеремићев [1] податак да је до 1940. године из Срема, једном мањем региону, било лекара – Срба 116 према 140 из Бачке и 106 из Баната, као и подаци који су се могли у том извору наћи: из Ср. Карловаца било је пореклом 25 лекара, Руме 10, Черевиха 6, Ирига 5, Земуна 5, Ср. Митровице 5, Винковаца 5, Ср. Каменице 4, Ст. Пазове 4, а из већег броја других места по 1–2. Према истом извору у 19. веку је у Србију прешло 19 лекара из Срема, а Мишков [5], наводи да их је у ослобођену Србију прешло 25. Већином су били добровољци у ослободилачким ратовима у тадашњој Србији, а многи су били веома активни у стварању здравствене службе у Србији.

Свесни смо да је овде изостављено много лекара који су заслужили да остану запамћени. У овоме прегледу су споменути само неки од значајнијих лекара – Сремаца, углавном оних који су били бирани за универзитетске професоре или су се посебно истакли у својој струци или деловањем у политици, просвети, култури и другим областима. У објављеним изворима из Срема може се наћи преко стотину лекара од ширега значаја, док о оним лекарима који су били значајни, цењени и поштовани у својим срединама, међу становницима које су лечили и васпитавали, те су и заслужили да буду запамћени, има мало трагова у разним изворима, иако се зна да их је било, те би било корисно да се преостали подаци о њима прикупе и објаве.

Срем је мања област у којој нема великих градова, значајних центара али је дао из својих средина већи број значајних људи међу којима је и знатан број истакнутих лекара од којих су само неки у овом тексту наведени.

Литература

1. Јеремић Р. Прилози за биографски речник, Нови Сад, 1951
2. Medicinski godišnjak Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1933
3. Prica R. Prikaz prošlosti Srema u svetlosti najnovijih istraživanja, Zbornik radova, VII naučni sastanak Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije – Sekcija SAP Vojvodine, Sr. Mitrovica, 1976
4. Mičić M. Početak i razvoj zdravstvene službe u civilnom delu Srema, исто
5. Miškov D. Lekari s teritorije Srema značajni za našu zdravstvenu i opštu kulturu, исто

6. Максимовић Ј. Два миленијума медицине у Сремској Митровици, Сунчани сат, 7/97, 9/98, Ср. Митровица
7. Јовин С. Историја медицине и здравствене културе на тлу данашње Војводине 1718-1849. I том, први део, Нови Сад, 1998
8. Знамените личности Срема од I до XXI века, Ср. Митровица, 2003